

A humanisztikus irány fejlődése hazánkban.

Irta: **György Aladár.**

Nagyon méltánytalanul nevezték el korunkat egyes elfogult emberek s utánuk a gondolkozni nem tudó s nem akaró tömegmaterialisztikus kornak. Ellenkezőleg, ha valami jelzöt kellene kikeresnünk, mely e sokoldalú s tevékenységében oly nagyszerű századot leginkább jellemezhetné, a tudományok s technika terén mutatkozó nagyszerű haladás mellett kétségkívül a humanizmus, az emberbaráti szeretet volna a legjellemzőbb vonás. Ez a kor, mely a rabszolgaságot gyökerestől kiirtotta, a jobbágyok felszabadítását eszközölte, mely megtanította a vakot olvasni, a siketnémát beszélni, mely hasznos embert alkot a bűnösökből s száz és száz új emberbaráti intézetet létesít, köztök olyanokat is, a minőkről az előbbeni században örültség lett volna beszélni, ez a kor az erkölcsi élet valóban páratlan nemesedését s az érzelmek finomodását tanúsítja. Frázis volt eddig az egyenlőség, testvériség, s szabadság jelszava, ma már (legalább a társadalom nemesebb tagjai) komolyan igyekeznek megvalósítani azt, ma kezdenek megdőlni a világtengerek, a faji s felekezeti sajátságok által vont korlátok s bár most még csak kezdetén vagyunk e nemes munkának s az ellenkező áramlatok sokszor igen ridegen mutatkoznak, tudjuk s érezzük, hogy ez irányban a múlt századhoz képest igen sokat haladtunk.

Méltánytalan lenne az az ember is, ki az emberbaráti szeretet munkájának nagyságát s fokozatos mértékben emelkedését a jelen magyar társadalomban kétségbe vonná. Büszkén mondhatjuk ugyan, hogy a magyar nemzet kebelében a nemeslelkű emberbarátok soha sem hiányoztak, annak a fajnak, mely a közmondás szerint «ingét is odaadja, ha szépen kéri», nem lehet szemére vetni, hogy valaha közönyösen nézte a könyezők s nyomorultak sorsát, sőt volt egy korszak nemzetünk életében, a politikailag is annyira nevezetes 16-ik és 17-ik század, midőn a humanisztikus czélokra szentelt alapítványok száma mesés gyorsasággal emelkedett, mindamellett a legutóbbi tiztizenöt év alatt, mióta alkotmányos életünk a társadalmi tevékenységet minden téren új életre keltette, az emberbaráti intézmények tekintetében is több történt, mint az említett két század alatt, több mint a mennyit méltányosan várhattunk. Csak egy példát hozok fel ennek megítélésére. Az 1882/3-iki tanév alatt főkép árvaházak állítására, szegény tanulók segélyezésére s ösztöndíjak alapítására a lapokban nyilvánosságra jött adatok szerint (tehát kevesebb a valóságnál) jóval több, mint két millió forint folyt be tisztán társadalmi úton, azaz nem számítva ama milliókat, melyeket, az állam valamint a törvényhatósági s az egyházi hatóságok e czélra fordítottak. Két millió forint adakozás egy rövid év alatt oly népnél, mely különösen vasutakra, iparvállalatokra s iskolákra oly tömör befektetést tesz csak azért, hogy századok mulasztásait helyrehozza, oly népnél, melynek anyagi terhe sokszorosan nagyobb, mint az előtte élt nemzedéké, kétségkívül magában is nagyszerű s lélekemelő

tény. De ha tekintetbe vesszük, hogy az írni s olvasni tudó s adakozásra csaknem egyedül hivatott nép száma alig haladja meg az öt milliót s e számból ismét közel 2 millió a tanuló gyermekek száma, hogy tehát a fentebb említett két milliót meghaladó adakozásból egy-egy számbavehető egyénre átlag mintegy egy forint jut, az adakozás mértéke valóban bámulatba ejt. Angliában nagyobb az arány, ugyszintén Hollandiában is, de igaztalanok lennének, ha e népeket, hol minden házkorban van egy milliomos, a mi népünket hasonlítókat egybe s más nemzeteknél, melyek közt pedig sok vagyonosabb van, mint a mi népünk, hasonló fokú áldozatkészséget hiában keresnénk.

Társadalmunk tevékenységét s áldozatkészségét leginkább úgy méltányolhatjuk, hogy az egyes humanisztikus intézetekről külön-külön emlékezve meg, felsoroljuk azokat a tényeket, melyek a legújabb korban e téren történtek.

Legelőször természetesen az árvaházakról kell szólnunk, mint a melyek az emberbaráti érzelemnek legáltalánosabban ismert s legjellemzőbb nyilatkozatai. Egyes árvákról nálunk is régen gondoskodtak már, különösen a káptalanok, azonban valóságos árvaházak, melyekben állandó alapítványok kamatain bizonyos meghatározott számmal árvagyermek egyúttel teljes nevelést s ápolást élveznek, csak a múlt század második felében keletkeztek s a legrégibb közülök, melyet Mária Terézia Nagy-Szebenben 1770-ben alapított, még maig is fenáll s jelenleg 78 árvára van alapítványi hely s évi fentartása 15—20,000 forint között váltakozik. Mennyi árvaház van jelenleg? egész határozottan megmondani nem lehet. A legelső összeállítást e tekintetben az orsz. statisztikai hivatal a jelen évben tette meg, de eltekintve attól, hogy az első kimutatások rendszeresen hiányosak, az orsz. statisztikai hivatal e humanisztikus intézeteket közoktatásügyi részében közölvén, a dolog természetesen csak oly intézeteket sorol fel, melyekben az árvák tanításban is részesülnek. A kimutatás mindamellett 33 árvaházat sorol fel (a szeretetházakat ide nem értve) összesen 1522 csekély kivétellel bennápolttal növendékkel. Kor szerint megkülönböztetve e kimutatás szerint van:

A múlt században alapított árvaház	5	összesen	320	növendékkel
1800—1867-ig	»	»	11	»
1867—1883-ig	»	»	17	»
			493	»
			709	»

E számok magukban eléggé tanuskodnak, hogy az utolsó 16 év alatt mily nagy tevékenységet fejtett ki társadalmunk e téren. S mindenesetre hozzá kell még számolnunk azt is, hogy a régebben alapított árvaházak nagy része, így a fővárosban az Erzsébet leányárvaház, a gazdasszonyok árvaleányháza s az izr. árvaleányház, hasonlóképp a vidéken több intézet a közelebb lefolyt másfél évtized alatt valóságos palotát nyert s alapítványaik is jelentékenyen szaporodtak s hogy egyes árvaházak, melyekre már nagy alapítványok léteznek, minők Hajnaldé Bácsón s Szécsényben, Simoré Székesfehérvárt, Bonnazé Szegeden, a tanítóké Budapesten (ez utóbbinak

tökéje már 20,000 forintot meghaladja) most vannak épülőben s így az említett kimutatásban még nem foglaltattak be.

Létező árvaházaink közül nem egy van, mely a kor minden igényeinek megfelel s valóban mintaszerűnek mondható. Ilyen a fővárosban levő 7 árvaház, melyek közül az Erzsébet-leányárvaház, az orsz. protestans árvaház, az izr. fiárvaház s a gazdasszonyok orsz. árvaháza oly épületekben vannak elhelyezve, melyek még az oly szépen épülő s palotákban gazdag Budapestnek is kiváló nevezetességei közé tartoznak. Vidéken a nagyszombati régi árvaházon kívül a kalocsai érseki, pécsi székesegyházi, szombathelyi megyei, ungvári püspöki s zólyomlipcsei állami (ugynevezett Gizella) árvaházak érdemelnek különös felemlítést. Mindegyike ez intézeteknek oly czélszerű berendezésű s oly kitűnően vezetett, hogy az méltán büszkeségünket képezheti. S egy-egy ily intézet, melyek csaknem kivétel nélkül az utolsó másfél évtized alatt keletkeztek, több százezer forint tőkét képvisel, mely összeg főképp magánadakozók buzgalmaiból jött létre. A polgári hatóságok közül összesen 5 tart fen árvaházat, a pénzügyminiszterium Zólyomlipcsén (60 növendék), a főváros egy fiu- s egy leányárvaházat (149 növendék), Háromszék megye Kézdivásárhelyt leányárvaházat (27 növendék), Vas megye Szombathelyt mindkét nemű gyermekek számára (48 növ.) s Pozsony város szintén mindkét neműek számára (62 növendék). Tisztán jótékony nőegyesületek által tartatnak fen: Budapesten a gazdasszonyok orsz. árvaháza (92 növ.), az országos kiseddívó egyesület árvaháza (30 növ.), s az izr. leányárvaház (31 növ.) Vidéken: Debreczenben (15 növ.), Kaposvárt (24 növ.), Kassán (29 növ.), Kolozsvárt (32 növ.), Marosvásárhelyt (15 növ.) vannak ily árvaházakat fentartó nőegyesületek. Mily nagy buzgalmat s tevékenységet kell e nőknek kifejtetniök, hogy intézetöket fentarthassák, eléggé mutatja az a két szám, hogy 1883-ban a gazdasszonyok orsz. egyesülete 23,810 forintot s az orsz. izr. nőegyesület 13,622 frtot fordított árvaházára. Azonban a nők ezzel nem elégszenek meg. A felsorolt 8 árvaház tulajdonkép csekélyebb része annak, a mit a nők az árvák érdekében tesznek. Az orsz. statisztikai hivatal számítása szerint hazánkban 1878-ban 148 jótékony nőegylet volt: e szám azonban valószínűleg csekély s ma az ily egyesületek száma a 200-at jóval felülhaladja. Ez egyesületek csaknem mind humanisztikus munkát végeznek s bizonynyal kevés lesz közülök olyan, ki a hatáskörébe eső árvákról ne gondoskodnék. Szatmárt, Egerben, Pápán, Kecskeméten s számos más helyen, hol valódi árvaházak nem is léteznek, a jótékony nőegyesületek buzgó tagjai minden árváról gondoskodnak: gyakran még jobban, mintha azokat árvaházakban helyeznék el. Hasonlót mondhatni a káptalanokról s más egyházi hatóságokról is, kiknek kezében több milliót tevő alapítvány van, melynek kamatai árvák neveltetésére szolgálnak. S ez alapítványok nagyobb része is újabb keletű. Mindnyájan emlékezünk még, hogy a mult évben egy egyszerű nő, Bük Zsigmondné, szül. Sebe Teréz, 300 ezer forintot tett le az egri káptalan-nál miskolezi kath. árvafiúk s leányok számára. Hasonló bár cse-

Kélyebb összegű alapítványokat nagy számmal tesznek folytonosan végrendelkezők, úgy hogy a humanisztikus célokra szánt tőke hazánkban tisztán e kisebb adományokból évente százazekkel szaporodik. Végre nem kell felednünk azt sem, hogy az egyes községek magánházaknál sok árvát neveltetnek. Ha tehát annak a másfélezer árvának, ki neveltetését a szervezett árvaházakban nyeri, bizonyos tekintetben jobb dolga van is, mint más árváknak, büszkén mondhatjuk, hogy ma már eljutottunk oda, hogy a szegény árvák közül nagyon kevés a teljesen elhagyatott.

Az árvaházakkal rokonszervezetű az ugynevezett szeretetház, mely főképp teljesen elhagyatott gyermekeket karol fel s az értelmi s erkölcsi nevelés mellett azok gazdasági s ipari kiképzéséről is gondoskodik. Nálunk 1845-ben Gönczy Pál létesített ilyenmű intézetet először a zeleméri pusztán Debreczen mellett, de ez csakhamar megszűnt. 1872-ben Molnár Aladár állította fel az ország-szerte ismert balatonfüredi szeretetházat, melyben jelenleg 70 növendék van s néhány év múlva (1877) budapest-józsefvárosi polgárok kezdeményezésére létrejött a fővárosi szeretetház is, melynek jelenleg 33 növendéke van. Tényleg most csak e két intézet létezik; Hadik grófné 1881-ben ungmegyei birtokán, Palóczon állított fel ugyan egy harmadikat, de ez ma már megszűntnek tekinthető. Ellenben a délmagyarországi tanítóegylet s szepesmegyei polgárok új intézetek alakítását tervezik. Legközelebb meg fog nyilni községi szeretetház cím alatt Budapesten is egy intézet, melyet a főváros hatósága a trónörökös-pár esküvője alkalmából alapított. Ez intézet azonban nem valódi szeretetház, hanem javító intézet, mely megromlott gyermekek nevelésével fog foglalkozni. Ily intézetünk már van egy, 1884. elején nyílt meg Aszódon (Pestmegye) az igazságügyi miniszterium intézkedése folytán, mely más helyeken is szándékozik létesíteni ily intézeteket, hogy a gyermekeket ne kellessek esetleg börtönökbe zárni, már nehezebben javítható felnőttek közé.

Az árvákkal kapcsolatban szokás mindenkor emlegetni az özvegyeket, kiknek sorsa nem ritka esetben csak oly szomorú, mint az árvaké, különösen nálunk, a hol a középosztályhoz tartozó nők számára az önálló kenyérkereseti pályák száma oly csekély s az elfoglalható helyekre a pályázók száma tömérdek. Menedékházak ily özvegyek s szegény nők számára nálunk az apáczazárdákon s néhány szegények házáon kívül nem léteznek s az egyetlen mozgalom, mely ily irányban 1882-ben megindult, a népnevelők budapesti egyesületétől indult ki, mely tanítónők számára akar menedékházat állítani. Azonban, mint fentebb említettük, a jótékony nőegyesületek a szegény özvegy asszonyokról is gondoskodnak s nem egy közülök, mint a budapesti ág. hitv. egyházközség tagjai által alapított derék Tabitha egyesület, munkát szerez számukra. Ugyane célra szolgálnak az önszegélyző egyesületek, melyek száma 1878-ban már 535 volt s azóta jelentékenyen szaporodott. Különösen hatalmasak ezek között azok, melyek nyugdíjakat biztosítanak. Csak egy pár példát említünk fel. A tanítók nyugdíj-

alapja, melyet 1875-ben törvény által alkottak, ma már négy milliót fölülhaladó vagyonnal bír, az államvasutnál alkalmazottak nyugdíj alapja a sugár-uton négy nagy palotát építtetett. Nem milliókra, hanem több száz millióra megy már azon összegek száma, melyek rendeltetése a hátrahagyott családtagokról gondoskodni. Mennyi özvegy s árva könyeit, segít ez a hatalmas pénz-erő letörteni!

A jótékony-ság azonban ma már nemcsak az özvegyekre s árvákra terjed ki, hanem mindenütt igyekszik segíteni, hol reá szükség van. S leginkább érzik ezt azon nyomorultak, kiket balvégzetük testi vagy lelki fogyatkozással átkozott meg. Nagyon kevés történt aránylag még nálunk ezek érdekében. különösen. ha tekintetbe vesszük, hogy a legutóbbi népszámláláskor 18,133 vak, 17,528 siketnéma, 11,494 elmebeteg s 16,690 hülye számláltatott, de azért még sem mondhatjuk, hogy ezek teljesen elhagyatottak volnának. A vakok számára 1825-ben alapították hazánkban a még — fájdalom! — egyetlen intézetet, melyben jelenleg 66 fiu s 21 leánygyermek neveltetik. De ez intézet most már erős s oly gazdag, hogy több alapítványa van, mint a mennyire különben tágas helyisége növendékeket befogadhatna s e mellett a mult évben alakult egy vakokat segélyező országos egyesület is, mely szép felkaroltatásban részesül. A siketnémák számára, a váci országos intézet mellett, mely 1802-ben alakult s jelenleg 92 növendéket ápol. Budapesten Fochs Antal nagylelkü hagyományából az izraeliták állítottak fel 1877-ben egy nagy intézetet, melynek épülete, szépsége s czélszerű felszerelése folytán Budapest nagyszámu humanisztikus intézetei közt az első helyet foglalja el s jelenleg 60 növendéket ápol. A siketnémák különben több iparágban, különösen mint nyomdászok, jelentékeny társadalmi állást foglalnak el. Legszerencsétlenebbek még a hülyék. Ezek számára hazánkban 1875-ben Frimm Jakab állított fel egy intézetet, azonban ez csak magánintézet, mely a megélhetés gondjaival küzd s a mult évben is csak 18 növendéket vehetett fel. Hogy azonban e tekintetben is szebb jövő elé nézünk, biztositást nyújt a belügyminiszterium mult évben kiadott körrendelete, melyben a hatóságokat a szerencsétlenek sorsára felhívja. Elmebetegek számára hazánkban két nagy országos kórház létezik: Nagy-Szebenben s a Lipótmezőn s az utóbbi a tudomány színvonalának megfelelő berendezésével egyik méltó büszkeségünk lehet. Legközelebb fog megnyilni Budapest határában, az ugynevezett Angyalföldön, egy harmadik nagy kórház is, melyben kizárólag oly elmebetegeket vesznek fel, kik már teljesen gyógyíthatatlanok. De nemcsak a másfélezer nyi e kórházakban elférő elmebetegről van gondoskodva nálunk, mert csaknem minden kórházban tartanak egy pár ily beteget, legalább ideiglenesen.

S pedig büszkeséggel mondhatjuk, hogy kórházaink száma az utóbbi másfél évtized alatt jelentékenyen megsaporodott s ha tisztán a számból lehetne itélnünk, e tekintetben ma már igen jól állanánk. A belügyminiszter legutóbbi jelentése szerint a kórházak állapota 1881-ben így volt:

42 országos és közkórház	70,554 beteggel
90 fogházi s börtön-kórház	11,269 »
146 községi, magán stb. kórház	36,368 »

Összesen tehát 278 kórház 118,191 beteggel.

Ez összegben különben a katonai kórházak épen nem szerepelnek. Hogy a kórházak tekintetében az utóbbi évben mennyi történt, elég legyen Budapestre utalnom, hol a krisztinavárosi nagy katonai kórház, a veres kereszt kórháza s a városi üllői uti kórház valóságos kis városrészeket képeznek, nem is említve a szegénygyermek-kórházat, az egyetemi orvosi épületeket. Fájdalom, hogy kevés kivétellel Budapest még az egyedüli hely, hol modern berendezésű kórházak vannak: bár Debreczenben, Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Szegeden s másutt újabb időben szintén kitünő kórházak épültek s remélhető, hogy a régi rendszerű kórházak lassankint mind átalakulnak.

A kórházak szerepét pótolják nálunk némi részben a szegények háza i. Jelenleg már minden megye székhelyén van valami szegényház, sokszor dologház ezim alatt, melytől a szegények háza abban különbözik, hogy ebbe rendszeren csak elaggott munkaképtelen szegényeket vesznek fel. Legtekintélyesebb ezek között a fővárosi szegények háza, melynek nagy erdősori épületében már 1842-ben 157 egyén volt, jelenleg több mint 400. Budapestnek jobb oldali részén is van szegények háza, valamint az irgalmasak zárdájában, mely szerzet általában országsszerte nagy tevékenységet fejt ki a szegények gyámolításában. Bizonyos fokig hasonlít e jótékony intézethez a fővárosban levő hajléktalanok menedékháza, melynek feladata, hogy a főváros szegényeinek s idejött idegeneknek legalább néhány éjre szállást nyújtson. A szabadkőművesek által fentartott jótékony intézet 1883-ban nagyobb helyiséget nyert, de még ez is elégtelennek bizonyult. Legújabbán a rabsegélyező egyesület, mely eddig főleg raboktatással foglalkozott, gondoskodik arról, hogy a fogságból kikerült rabok számára is alakítson menedékházat. A szegények segítségével foglalkozó egyesületek részben nőegyletek, részben felekezeti jellegűek. A számtalan mód, mely a szegények segélyezésére felhasználott, újabbán főképp a fővárosban több, másfél évtizeddel ezelőtt egyáltalán nem ismert jótékony intézetnek adott lételt. Leginkább elterjedt ezek közül különösen a múlt évtized második felében a népkönyvtár intézménye, melyeknek célja a nép szegényebb osztályai számára olcsó eledelt biztosítani. Sajnos, hogy a lelkesedéssel fogadott s kezdetben sikeresnek látszó intézmény a buzgólkodók kitarlásának hiányában nagyobb részt és pedig a fővárosban csaknem mindenütt megszűnt. Ily sorsra jutottak a Neményi Ambrus által létesített melegítő szobák is, melyeket csak két télen át sikerült fenntartani, bár hasznuk kétségtelen volt. A fővárosi szegényebb osztály két legnagyobb baján, a helyközvetítés nyomorán és lakásszükségen segíteni szintén többször próbáltak, de csekély eredménnyel. Munkások azonban nálunk is vannak, az óbudai hajógyár, az állami gépgyár s néhány malom

létesített ilyeneket. A népoktatási kör kezdeményezésére népies olvasó szobák (munkás kaszinók) létesítését is tervelték, de eredménytelenül. Általában a szegényügy rendezésével még nagyon hátra vagyunk. A botránys koldulások országsszerte divatoznak s a szegényatyák, kiknek hivatása volna minden községben örködni a szegények sorsa felett, vagy nem léteznek vagy legfeljebb a hatóságí pénz gondatlan szétoosztogatásával foglalkoznak. Nagyobb inségek s elemi csapások buzdítják csak olykor a hatóságokat, hogy a szegények sorsával részletesebben foglalkozzanak.

Az elhagyottak, betegek s szegények nagy csoportjain kívül különösen a kisdetek gondozása képezi a humanizmus egyik főfeladatát. Bizony nem közoktatásügyi eszmék lelkesítették a derék gr. Brunsvik Teréziát, midőn hazánkban a kisdedóvó intézeteket meghonosította, melyek száma ma már a 300-at meghaladja, hanem a tiszta humanizmus, a mint azt a kisded megóvását jelző név is mutatja. S valóban a gyermekertek s kisdedóvó intézetek mellett újabban meghonosodni kezdő falusi gyermekmenhelyek még ma is egyenesen humanisztikus célból állítatnak fel, mivel első feladatuk a nyári munkára menő szülők gyermekére felvigyázni s veszélytől megóvni. De ha ez intézeteket nem számítjuk is a tisztán humanisztikus intézetek közé, nem tagadhatjuk meg e jelleget a bölcsődéktől, melyek különösen nagy városokban ma már nélkülözhetlenek. Nálunk az «István bácsi» név alatt ismert Majer István honosította meg ez intézményt 1852-ben s azóta főleg gr. Károlyi Edéné buzgólkodása folytán a fővárosban több ily intézet létesült s mindenik igen sok áldást terjeszt. A hatvanas évek végén társulat alakult Lelenczház építésére is, de az egyesület vezetőinek hibája miatt a humanisztikus célú intézet nem alakult meg s azóta történt több lépés az eszme biztosítására, mindenkor hajótörést szenvedett. Nagyobb sikerrel buzgólkodtak a gyermekmenhelyek létesítésén, mely intézetek tanköteles kort nem ért kisdetek árva- vagy menedékházai. Az első ily intézetet a bölcsődével kapcsolatban Budapesten 1879-ben alapították, azóta több létesült, leginkább az apáczazárdákkal kapcsolatban; a legtekintélyesebb Istvántelken van Rákospalota mellett. A már nagykorú gyermekek gyámolítására szegénytanulókat segítő nőegyletek alakultak, melyeknek célja a szegény tanulókat ruhával s taneszközökkel ajándékozni meg, melyeket rendszeren karácsonyi ünnepek alatt osztanak ki, mint valami angyalfiát. Ez egyletek, melyek az Eötvös báró kezdeményezésére alakult iskolaegyletek örökösei, ma már nagyon elszaporodtak, úgy, hogy számukat közel százra lehet tenni s nem ritka eset, hogy jótékonyágukban minden szegény tanuló részesül. Némely ily egylet rongyos egylet nevet is vett fel, azt akarván e névvel jelölni, hogy az egyesület céljának elérésére szánt összeget részben azokból a rongyos ruhákból szerzik be, melyeket az egylet tagjai házról-házra járva gyűjtenek össze. A szegénytanulók segélyezése a magasabb iskolákban konviktusok azaz közöslakás s közebéd nyújtása által eszközöltetik. A prote-

stáns iskolákban mindenütt van ily intézmény s a többiekben is sok helyt. Hol ilyesmi nem létezik, nem ritka eset, hogy a szegényebb tanulók közül többen egy-egy polgári családhoz járnak ingyen kosztra vagy segélyző egyesületeket létesítenek, melyeknek némely iskolákban, még az egyetemeken is, igen tekintélyes tőkéje van. A budapesti egyetemen megkísérlették az olcsó deák könyhák létesítését, azonban ennek fenmaradása igen rövid idejű volt. Sokkal nagyobb jövőt lehet jósolni a Rózsahegyi Aladár által 1882-ben kezdeményezett s a fővárosban különösen szabadkőművesek által pártolt szünidőgyarmatoknak, melyek czélja abban áll, hogy a beteges gyermekek egy családostanító felügyelete alatt a nyári szünidőt vidéken hegyi levegőben töltsék el. Ily gyarmatot nálunk már háromszor létesítettek, kétszer Nagymaroson s legutóbb Aszódon s mindhárom ízben oly nagy sikerrel, hogy a további kísérletekre biztosan lehet számítani.

Ezekben soroltuk fel a humanisztikus irány főbb mozzanatait a lefolyt másfél évtized alatt hazánkban. De ki merné azonban állítani, hogy mindent kimerítettünk. Semmi sem találékonyabb, mint az örök szeretet. Nem szeretet volt-e az, mely a népkönyvtárak létesítését kitalálta. Nem a humanizmus hatalma honosítja meg menedékházakkal a havasokat, gyümölcsfákkal a sivatag utjainak széleit? Humanisztikus erő hozta létre hazánkban az állatvédő egyletet, humanizmus gondoskodik a börtönök javításáról, az elhagyatott írók s művészek sírjairól s a szeretet nagy hatalma segítette oly fényes diadalra a népműveltség felvirágoztatását hangoztató férfiak törekvéseit. Valóban találékony a szeretet s a hol egyszer gyökeret vert a társadalmi életben, uralmát minduntalan fényes jelekkel igazolja.

S én merem állítani, hogy nálunk e szép uralom gyökeret vert s gyökeret vert épen most e korban, melyet materialistikusnak szoktak nevezni. Egy évtizednél hosszabb ideje már, hogy számos jótékony egylet működésében részt vehetek s számtalan humanisztikus intézmény létesülését szemlélhettem. Nem maga a létesülés csupán, érdekes s lélekemelő a küzdelem is, melylyel azt keresztül viszik. Gunyolják bár a «jótékony nőket», kiket szeretnek bakonyi rablókhoz hasonlítani, hiúság mellett sok nemes érzelen lakozik bennök. S minő találékony a szeretet! A szegény falusi tanítók, kik nyomorult fizetéseikből lassankint már 20,000 frtnál nagyobb összeget takarítottak meg az Eötvös alapra, mely a tanítók fiainak ösztöndíjat, özvegyeinek s árváinak segélyt ad, e tanítók százalékot szednek be az eladott tankönyvekből, megadóztatják az iskolai takarékpénztárak jövedelmeit, mulatozás közben néhány krajezár adót vetnek a pohárköszöntésekre s birságot azokra, kik a gyűlésekről elkésnek vagy nem magyarul beszélnek. Ők maguk s gyermekeik aligha élvezik a krajezárokból begyülemelő tőke kamatait. De a humanizmus hatalma erőt vett rajtuk s az erő legyőz minden akadályt. S ez a hatalmas erő kezd most uralkodni társadalmi életünkben. Nagyon szép, lélekemelő dolog ez. «Ha az embernek vagy angya-

loknak nyelvén szólnék is, a szeretet pedig nincsen én bennem — írja Pál apostol — olyá lettem, mint a zengő érez és a pengő czimbalom. És ha jövendőt tudnék is mondani és minden titkokat és minden bölcseséget tudnék is, és ha egész hitem volna is, ugyannyira, hogy a hegyeket elvinném helyökről, ha szeretet nincsen én bennem, semmi vagyok.» S ez átalakuláson megy át a társadalmunk, haladtunk a szebb jövő felé. Meglesz a hit, a reménység, a szeretet: «ezek között pedig legnagyobb a szeretet.»

Sokat tanulunk-e?

Irta: **Neményi Ambrus.**

«Az ember értékéről!» Ily cím alatt értekezett a napokban a legkiválóbb német statisztikusok egyike egy feltűnést keltő munkában az egyénnek nem morális, de közgazdasági értékéről, szorosabban: egy ember eltartásának, nevelésének, kiképzésének költség-értékéről a különféle pályákon. A kísérlet első pillantásra kissé különösnek tetszik, azonban a szellemes kutató fejtegetéseibe behatolva, számtalan igen gyakorlati és figyelemre érdemes szempontokat találunk bennök. Vezetérszámjára körülbelül így lenne egybefoglalható: minden hasznos termelésnek alapföltétele az, hogy költségét fődözze, hogy a termelvénnyel értékében az összes szétbomlasztott, felhasznált, e termelvénnyel átment javak értéke teljesen meg legyen térítve s a termelvénnyel előállítottjának még mérsékelt haszna is maradjon. Ha például valamely mesterségnek megtanulása, a tudományos pályára való elkészülés az egyént utóbb képessé teszi arra, hogy a tanulás ideje alatt felhasznált tőkét törleszse s azonkívül még bizonyos fölösleget tartsa meg, akkor a mesterség vagy a tudományos pálya gyümölcsöző — ha nem, nem. A becslések és számítások, melyeket Engel ez eszme kifejtésében fölállít, rendkívül érdekesek. Egy alacsony képzettségű, tizenöt évet betöltött, tehát szerzési képességének kezdetén álló fiúnak összes költségét mintegy 1800 forintra, egy közepes műveltségű s a husz évet betöltött ifjura való költséget mintegy 6000 forintra, egy felső műveltségű s ifjúkorának és tanuló-idejének végére ért, huszonöt évet betöltött fiatal embernek a költséget pedig mintegy 14,000 forintra becsüli.

Engel munkájának megjelenésével csaknem egyidejűleg szükségét érezte a porosz igazságügyi miniszterium annak, hogy bepillantást engedjen a nagy közönségnek az igazságszolgáltatás belső szolgálati statisztikájába. Kimutatást tettek ugyanis közzé a Poroszországban díjtalanul szolgáló bírósági hivatalnokok számáraól. A művelt körök kinos meglepetéssel tudták meg ebből, hogy az országban ezrével vannak a fiatal emberek, kik sikeresen végzett tanulmányaik után éveken át állami szolgálatban állanak, a nélkül hogy a legesekélyebb kilátás nyílne arra,